

Naar het theater

Anton de Joode

Naar het theater

arsenaal

Eerder verscheen:

Koud, zei Blurr	<i>Baalproducties, 1999</i>
Van komen en scherven	<i>Boekenbent, 2010</i>
Kruispunten	<i>Brave New Books, 2013</i>
Paard en ruiter	<i>Brave New Books, 2014</i>
Onverwachte poëzie	<i>Brave New Books, 2015</i>

2016 Uitgeverij Brave New Books

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Na drie dagen zonder lezen,
wordt praten smakeloos.*
Chinees spreekwoord

*Woorden vervliegen,
wat geschreven is blijft.*
Latijnse zegswijze

Arsenaal

inleiding

Enkele jaren terug onderging ik een avond het genoegen te mogen dineren in *Les Arcenaulx* in Marseille. Het restaurant ligt op korte afstand van *Le Vieux Port*, die tegenwoordig één grote jachthaven is. Dat is wel eens anders geweest, in de vijftiende eeuw bijvoorbeeld, in de jaren dat Marseille uitgroeit tot een belangrijke handelsplaats. Of een eeuw later, de tijd van de oorlogen met Italië, waarin het Arsenaal moet worden uitgebreid en steeds meer aan belang wint. Er komt een tweede fort aan de toegang tot haven en stad, want koning Lodewijk XIV wil meer greep krijgen op deze eigenzinnige havenplaats.

Arsenaal betekent in deze stad en context zoveel als *oorlogshaven*, plaats waar in de 15^e eeuw galeischepen worden bewapend in de oorlogen met Italië. In de 16^e en 17^e eeuw vormt het Arsenaal een eigen wereld binnen de stad, waar officieren, onder-officieren en galeislaven samen wonen. Duizenden bootwerkers en galeislaven leven hier onder vaak erbarmelijke omstandigheden. Na de pestepidemie van 1748 verplaatst de overheid het Arsenaal naar Toulon en begint de ontmanteling van de gebouwen. Er komen opslagplaatsen en in de jaren dertig van de vorige eeuw verschijnen er winkels en bureaus. Zo komen er een uitgeverij en de redactiekantoren van de krant *La Marseillaise*. Tegenwoordig is de oude wijk van het Arsenaal druk bezocht, vind je er restaurants, bars, nachtclubs en wat niet al. Een boeiende plek in een fascinerende stad.

Maar het woord *arsenaal* kent meer betekenissen dan *depot*, *pakhuis*, *opslag- of stapelplaats* (voor producten of oorlogstuig), al doel ik in het kader van deze inleiding met name op de betekenissen *opeenstapeling*, *reeks* of *verzameling*. Een verzameling verhalen, ontmoetingen, gedichten, bijeengebracht in een bundel die ik de naam *Naar het theater* meegaf, een van de titels uit de bonte en verscheiden inhoud. Even verscheiden als de bewoners van het Arsenaal in Marseille, zoals die men hier door de eeuwen heen kon tegenkomen.

In de verwachting dat u in dit boek geen *kluit* of *troep* zult aantreffen, laat staan *baaierd* (want ook die betekenissen kent het woord *arsenaal*), kunt u zowel gerust als in alle rust aan de eerste bladzijde beginnen.

A de J.

Massif du Vercors (Fr.)

Piano's en een dubbele hond

Het *Groninger Museum* heeft de grote ruimte boven gereserveerd voor het experiment, zo vat ik het maar kort samen. Merijn Bolink, *behorend tot de jongste generatie van toonaangevende Nederlandse beeldhouwers*, heeft hier de vrije hand gekregen. *Naast readymades*, zo gaat het stencil verder, *maakt Bolink vooral kunstwerken van bestaande objecten die hij ontleedt, assembleert en transformeert tot nieuwe beelden.*

Er valt, onder veel ander kleingoed, ook een piano te bekijken, die hij geheel uit elkaar haalde. De binnenkant van het hout verwijderde hij met een zaagje, waarna hij de oorspronkelijke piano weer in elkaar zette en van het eruit gehaalde hout een tweede exemplaar construeerde. Die staan er nu naast elkaar. Hetzelfde deed hij met de bijbehorende stoel, waar er nu dus ook twee van zijn. Aardig, maar het kan erger: ook een dode hond (het dier staat hier keurig opgezet) ontleedde hij ter inspiratie volledig. Zijn leraar en tevens bewonderaar schreef erover en vermeldde er meteen bij dat de kunstenaar, na het fabriceren van de laatstgenoemde objecten, meer dan een week geen vlees aanraakte.

Vol verwondering heb ik enige tijd in de ruimte doorgebracht.

24 maart 2001

Zomer aan de Leie

Grasschudder

Tijdens onze wandeling kwamen we in het Leiedal, een schitterend stukje Oost-Vlaanderen, met een magnifiek uitzicht over de velden. Vlakbij was een boer op een klein kavel bezig het gras te schudden. Hij deed dat op een ouderwetse grasschudder met paard ervoor, wat een heel bijzonder plaatje opleverde. In het stille, zonovergoten landschap leken we honderd jaar in de tijd terug te zijn gezet. De geesteszieke broer van de boer stond bij het hek ononderbroken heen en weer te wiegen, in afwachting de doorgang voor paard-en-schudder te mogen opendoen. Het leek op een passage uit een boek van Claes of Streuvels of op een schilderij uit de tijd van de Haagse School.

Bachte-Maria-Lerne, juni 2001

Droom

Vannacht mijn vader ontmoet; ik kan me zelfs niet herinneren hem ooit zo helder te hebben gezien en gesproken. In hoeverre hij op zichzelf leek, weet ik niet meer; misschien zag ik meer nog mezelf, als in een soort spiegel. Vóór alles was duidelijk dat hij bij zijn gezin, het onze dus, was weggelopen en ergens anders een nieuw was begonnen. Op enige afstand zag ik hem de Wilhelminastraat oversteken en de kerk via de hoofdingang binnengaan. Ik volgde hem, er zeker van dat hij het was en even later ontmoette ik hem binnen. Hij stond recht tegenover me en keek me indringend aan, waarna hij vertelde dat hij een lezing kwam houden over Frank Sinatra (die ook al niet deugde, begreep ik). Gevoelens van liefde of vreugde om het weerzien ontbraken; hij was er, maar leidde een heel ander leven, dat niets met het mijne uitstaande had. (*Plotseling, bij hem thuis.*) Er hing een sfeer alsof het nog oorlog was; zijn zoon, de middelste van drie kinderen, was 'onzichtbaar' of 'doorschijnend' en deugde niet. De oudste zoon was steeds afwezig; ook tijdens de maaltijd die ik met mijn vader, zijn (onduidelijke) vrouw, zoon en jongste kind, een meisje, doorbracht, bleef dat zo. Het meisje, dat een jaar of vijftien was en donker haar had, zag er aardig uit. Toch maakte ik me boos op haar, omdat ze het bestond te gaan zingen, terwijl ik nog bezig was met het gebed voor de maaltijd. Niet dat ik religieus was of zo, dat was beslist niet het geval, maar alleen om het feit dat ze iets deed, waarvan ze had kunnen weten dat het mij mogelijk zou storen (zoiets ingewikkelds). Ik zei tegen haar: "Als je dit soort dingen doet, verdwijn ik en kom niet

meer terug!” De andere gezinsleden hielden zich opmerkelijk stil, wat mij sterkte in het een of andere gevoel.

Even later zat ik in een bus, samen met een populaire collega, toen er een spookrijder passeerde. Iets verderop, het leek sterk op het punt met de verkeerslichten bij mijn huidige woonplaats, bleek een ernstig ongeluk te zijn gebeurd. Er was een opstopping, die overigens snel oploste. Op dat moment wist ik, dat de ‘doorschijnende’ zoon dodelijk was verongelukt. Ik trof mijn vader, zittend op het stoepje bij de achterdeur van de kerk, daar waar je destijds naar de gaanderij ging. Ik gaf hem een hand om hem te condoleren met de dood van zijn zoon, in de veronderstelling, dat hij er nog niet van op de hoogte was. Het was immers pas kort daarvoor gebeurd. Hij stak zijn hand naar me uit en aan de blik in zijn ogen zag ik dat hij het wist.

Daar ongeveer eindigde deze droom, die zo helder was, dat ik me hem uren daarna nog levendig herinnerde.

28 juni 2001

Mijn vader overleed heel plotseling op 23 januari 1960 op 54-jarige leeftijd, ten gevolge van een ongeluk met een autobus. Hij liet een vrouw en vier kinderen achter, van wie ik de oudste was. Hij werd zeer gemist. De kerk had in zijn leven een belangrijke rol gespeeld.

Terwijl de politie het punt waar het ongeluk had plaatsgevonden aan het vrijmaken was, passeerde ik daar, als dienstplichtig militair met weekend-verlof, in een andere autobus. Tot op zekere hoogte is (een groot deel van) de droom dus wel verklaarbaar, zij het dat die droom zich ruim veertig jaar na het ongeluk voordeed.

Schoenmakers

Wandelend door het oude Amersfoort, belandde ik in de Langestraat, waar ik aan het raam van schoenmakerij Schrijver een affiche aantrof. Daarop stond te lezen dat boven de schoenmakerij een expositieruimte was ingericht. Hier stelden de beide schoenmakers, Floris en Hennie Schrijver, een tweeling van een jaar of vijftig, hun schilderijen ten toon voor wie ze maar wilde zien. Dat leek me aardig! Even later bracht Floris mij via enkele trappen naar zolder *Onder de Pannen*, waar een flinke hoeveelheid schilderijen stond uitgestald. Vanuit de royale erker keek je uit over een stuk Amersfoortse binnenstad, een uitzicht dat tot schilderen nodigde. Daar waren de broers dan ook uitbundig op ingegaan. De stijl van de een leek sterk op die van de ander: strak, zonder veel detail en alles in felle kleuren. Heel sierlijk, fris en vertederend. Hennie gebruikte meer omkadering, omlijning van de diverse gebouwen, terwijl de kleuren bij broer Floris tegen elkaar aan stonden. Een nuance.

Naast Amersfoort, kwam ik op deze zolder ook verschillende Zuid-Franse dorpen tegen, waaronder Roussillon, waar je net als in Amersfoort, heel veel rode daken kunt zien.

Na een positieve opmerking in het gastenboek, wandelde ik met een goed gevoel buurtschap Muurhuizen binnen.

8 maart 2003

Hoe het begon

Het lijkt nu bijna oorlog te zijn. Vannacht heeft Bush daartoe zijn rede voor het volk uitgesproken: hoop voor het Irakese volk, dat de bevrijding wacht. Gouden tijden zijn nakende, maar, zo dreigde hij, men mocht geen Amerikaanse soldaat iets in de weg leggen! Daar zou men hard en genadeloos op reageren. Dus geen tegenstand bieden of oliebronnen in brand steken! Die waren immers van het Irakese volk zelf(!). Samen met Spanje en Engeland (en de steun van een flink aantal niet zo belangrijke, maar van Amerika financieel afhankelijke landen als Roemenië en de Baltische staten - en Nederland!), trekt de VS ten strijde, zonder instemming van de Veiligheidsraad. Een trieste gang van zaken.

Achtenveertig uur krijgt Saddam Hoessein de tijd om in ballingschap te gaan en zo niet, dan zal direct daarna (of eerder!) de oorlog inzetten. Morgenavond (woensdag) schat ik in.

Dagboek, dinsdag 18 maart 2003

Tenslotte begon de oorlog op dondermorgen, 20 maart, in alle vroegte (onze tijd half vier) en zonder goedkeuring van de Veiligheidsraad.

Down

Bij aankomst in Assen brengen we allereerst een bezoek aan het Drents Museum, waar de tentoonstelling van schilderijen van Douwe Elias te zien valt, getiteld *ups & Downs*. Wat de *ups* voorstellen weet ik niet, maar de *Downs* zijn duidelijk: we komen talrijke, geschilderde mongooltjes tegen, in zee, bij de bus, aan tafel en op andere plaatsen.

Douwes vader was onderwijzer aan een school voor buitengewoon onderwijs en fotografeerde zijn pupillen tijdens uitstapjes. *Hij deed dat*, zo vertelt ons de zoon via de muur, *op heuphoogte, zodat ik die mooi kon naschilderen*. Douwe schilderde dus van zwart/wit-fotootjes uit de jaren vijftig, maar het resultaat is heel mooi: met vlotte penseelstreken maakte hij er interessante schilderijen van in heldere kleuren.

Hoewel in de andere zalen meer, veel meer werk van Douwe Elias hing (portretten, naakten, landschappen en taartjes), vond ik de Down-kinderen toch het aardigst.

19 april 2003

Massamoord

eerste week maart 2003:

Vandaag is op de Veluwe, in de streek rond Barneveld, vogelpest geconstateerd. Er zijn dertien besmette bedrijven die samen met andere pluimveehouderijen in een straal van één kilometer eromheen geruimd zullen gaan worden. Na de koeien, de varkens en alle andere vee-viervoeters zijn nu dus de tweepotigen aan de beurt. Paniek in pluimveeland, want dit virus schijnt, evenals het MKZ, zeer besmettelijk te zijn.

enkele dagen later

De aandacht voor ons zieke pluimvee lijkt inmiddels weer wat weggeëbd. Meer dan twintig (28?) bedrijven bleken besmet en werden, na een traag op gang gekomen ministerie (Nederland bleek over slechts één apparaat te beschikken om een kippenstal uit te roeien), met grote voortvarendheid geruimd. Paniek lijkt uit te blijven, maar misschien komt dat wel, omdat een kip tenslotte geen koe of varken is, maar niet meer dan een naamloos kake-lend creatuur. Hoe treurig overigens, zo'n massamoord.

Voor zover waarneembaar heerst er een relatieve stilte rond de vogelpest op de Veluwe. Zonder dat je er veel over hoort, is het aantal geruimde kippenboerderijen inmiddels toch tot zo'n honderd opgelopen, terwijl nog zo'n kleine veertig ernstig verdacht zijn. Dat wordt dus ook ruimen. En over al dat boerenleed bereikt ons vrijwel geen enkel bericht. Vreemd is dat.

2 april 2003

Inmiddels werd duidelijk dat nog eens honderd-twintig kippenbedrijven preventief geruimd moeten worden. De ziekte vreet gestaag door, zou zelfs al de grens met Limburg zijn overgestoken; een nieuwe ramp? Particulier kippenbezit wordt bedreigd, op verschillende erven verschijnen rood-witte plastic linten en zelfs de hoenders van de kinderboerderij blijken gevlogen.

5 april 2003

De vogel(kippen/kalkoenen)pest breidt zich onverminderd verder uit. Vandaag zijn de eerste boerderijen in België ontruimd. De plaag lijkt niet te stoppen, hoewel er veel kritiek is op de halfslachtige (?) aanpak van onze dienstdoende minister. Nu blijken zelfs varkens een mogelijke virusbron te zijn voor deze vogelpest.

16 april 2003

Wikipedia: Op 17 april overleed in een ziekenhuis in Den Bosch een 57-jarige dierenarts aan een ernstige longontsteking. In de longen van de arts werd het vogelgriepvirus aangetoond. De man bleek werkzaamheden te hebben verricht op een besmet bedrijf. Overigens zijn er geen aanwijzingen dat varkens het vogelpestvirus verder verspreiden.

Er volgt geen informatie meer, de ramp lijkt voorbij, in ieder geval binnen de nieuwsberichten over de situatie in Nederland. Mijn laatste aantekening is van half mei (eerste geval in Duitsland meldde zich gisteren), daarna bleef het stil, op de kippen na: die kakelen inmiddels weer luidkeels op onze kinderboerderij.

mei 2003

Jan Cremer: Maannacht, 1959, litho

Nieuwe Haagse School

Ik wist het niet, maar er bestaat een heuse *Nieuwe Haagse School*, schilders uit de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. Ze werkten in de tijd dat Cobra furore maakte, waardoor ze bepaald niet als een beweging opvielen. Toch vallen er nogal wat individualisten onder deze "school", mensen als Berserik, Westerik, Cremer, die toch wel hun aandacht kregen, maar wat ik niet wist was dat ze ook nog tot een groep, een beweging hadden behoord. Zo'n 64 kunstenaars, uit een drietal groepen, die om geldelijke redenen vermoed ik, samen de *Nieuwe Haagse School* vormden. De namen van de onderscheiden groepen waren *Verve*, *Fugare* en de *Posthoorngroep*. Enkele namen van schilders buiten de al genoemde: Kees Andrea, Willem Hussem, Jaap Nanninga, Nol Kroes, Theo Bitter, Harm Kamerlingh Onnes, Jules Vermeire, de

meesten inmiddels overleden. Als ik het goed heb gezien waren de schilders van *Verve* vooral figuratief in de weer, die van *Fugare* abstract en oefende de *Posthoorngroep* beide stijlen uit. Er was, zo las ik ergens, *een zoeken naar een synthese tussen figuratief en abstract*, een onmogelijkheid, zo bleek.

In deze *Nieuwe Haagse School* hebben de beide richtingen elkaar uiteindelijk toch gevonden.
Nooit geweten!

Haags Gemeentemuseum, 30 juli 2003

De wederkomst van Gozewijn

een sprookje

Gozewijn werd geboren in een maanloze nacht, in een huisje aan de rand van een groot bos. Zijn ouders waren arme mensen, die met hard werken hun brood verdienden. Zijn vader was tuinman van de koning en onderhield het bos dat rond het paleis groeide. Zijn moeder sprokkelde hout en deed al die andere dingen die in een huishouden noodzakelijk zijn.

Op de avond voor Gozewijns komst werd er plotseling op de deur geklopt.

"Wie kan dat zijn?" vroeg de vrouw, die haar omvangrijke lichaam uit de kussens omhoog werkte.

"Goed volk, naar ik mag hopen."

"We zullen zien", zei haar man, die zich naar de deur haastte. In de donkere opening stond een oude vrouw met een koffertje.

"Ik kom voor de bevalling", zei het mensje. "Kookt het water al?"

De man was zo verbouwereerd, dat hij niet meteen reageerde en daarom stapte het vrouwtje langs hem heen de eenvoudige woning binnen. Vrijwel onmiddellijk begonnen de weeën en voor de nacht een uur verder was, lag Gozewijn in de armen van zijn moeder. Kalm rustte hij tegen haar borst en keek met grote ogen het kamertje rond. Naast het bed stonden zijn vader en het vrouwtje, dat zojuist haar koffertje had ingepakt en op het punt stond te vertrekken.

"Wat zijn we u schuldig?" vroeg de vader. "U hebt ons zo goed geholpen."

"Niets", antwoordde het mensje, "maar past u goed op hem. Vertel niemand van zijn geboorte, maar bovenal: laat hem nooit in de buurt van de koning

komen!"

"Waarom niet?" probeerde de moeder nog, maar een antwoord kreeg ze niet meer. De oude vrouw was in het duister van de nacht verdwenen.

Stil zaten de ouders bij elkaar, zich afvragend wat ze doen moesten. Tenslotte besloten ze de raad van het vrouwtje op te volgen en niemand over de geboorte van hun zoon te vertellen.

Gozewijn groeide op tot een flinke jongen, die een grote steun was voor zijn moeder. Hij hielp haar bij het werk, was vrolijk en zong bij alles wat hij deed. Maar zijn moeder zag met zorg de dag tegemoet, waarop hij op eigen houtje de omgeving zou gaan verkennen. Daarom vertelden zijn ouders hem wat het vrouwtje op de dag van zijn geboorte had gezegd en ze drukten hem op het hart uit de buurt van het paleis te blijven. Gozewijn beloofde voorzichtig te zijn en dat deed hij ook.

Nu wilde het toeval, dat hij op een zonnige herfstmiddag hulpgeroep hoorde.

"Help!" klonk het. "Is er iemand die mij kan helpen?"

"Natuurlijk", antwoordde Gozewijn die een goed karakter had. "Hier is iemand om te helpen", en hij stapte dwars door de struiken in de richting van het geroep. Op het pad stond een koetsje met een zwart paard ervoor, maar op de bok zat het mooiste wat hij ooit had gezien. Ze had lange, blonde pijpenkrullen en het jasje dat ze droeg leek gemaakt van zilverdraad.

"Help me!" riep ze naar Gozewijn die stokstijf in het gras bleef staan. Dit moet de prinses zijn, dacht hij. Zijn vader had een enkele keer over haar gesproken.

Rillingen liepen langs zijn rug als regen langs een vensterruit.

"Sta daar niet zo", zei de prinses. "Ik zal je niet opeten." Ze was op de bok gaan staan, die gevaarlijk scheef hing.

"N... niet doen", stotterde Gozewijn, die meteen had gezien dat het linkerwiel van zijn as was gelopen.

"Kom eraf", zei hij, "maar wel voorzichtig."

Hij durfde haar niet aan te kijken, omdat zijn handen dan teveel zouden trillen. In een mum van tijd had hij het wiel op zijn plaats, waarna hij de keg met een steen vast tikte.

"Zo", zei hij, terwijl hij zijn handen aan z'n broek afveegde. "'t Was maar een kleinigheid."

"Dank je wel", zei de prinses en kuste hem op z'n wang. Dan sprong ze op de bok en verdween tussen de kastanjabomen die rood kleurden in het late licht van de herfstzon.

"Waar ben je zolang geweest?" vroeg de koning bars. Hij wachtte bij de poort van het koetshuis en z'n kroon stond een beetje scheef.

"Het wiel", zei ze opgewekt. "Een van de wielen was losgeraakt. Maar een vriendelijke jongeman heeft het weer vastgezet."

De koning schrok. "Een jongeman?" blafte hij, terwijl zijn gezicht rood kleurde. "Alleen in het bos... met jou?!"

"Ja, vader", antwoordde de prinses. "Hij was heel aardig", en met kleine pasjes danste ze langs hem heen het paleis in.

"En daar weet ik niets van!" mompelde de koning woedend. "Zomaar een jongeman! Wie kan dat zijn?" Onmiddellijk ging hij het paleis binnen, waar hij de

trap opging die naar de torenkamer leidde. Daar trok hij zijn gouden mantel uit en verwisselde die voor een paarse met lichtgevende sterren. Op een tafel stond een reusachtige kristallen bol die geheimzinnig glansde, alsof er binnenin iets leefde. Met trage gebaren bewoog de koning zijn handen rond de bol, terwijl hij fluisterde: "Zeg mij bol, wie is die jongen in het bos?"

Meteen kleurde de bol groen en verscheen er een jongeman, die fluitend door het veld in de richting van een klein huisje wandelde.

"De tuinman!" siste de koning. "Hij heeft mij om de tuin geleid. Het moet zijn zoon zijn die daar aankomt..."

Heel even knipte hij met zijn vingers, stak dan zijn rechterhand in de bol en pakte de jongen tussen duim en wijsvinger in z'n kraag. Voorzichtig liep hij met het spartelende ventje naar een wand van het vertrek, waar zeven bontgekleurde kruiken op een plank stonden. Hij pakte een van de kruiken en duwde Gozewijn door de smalle opening naar binnen.

"Zo", kakelde de vorst, "weg d'r mee. "Ik ben de koning en dat zal altijd zo blijven!"

In het kleine huisje bij het bos wachtten een vader en een moeder die avond tevergeefs op de terugkeer van hun zoon.

Jaren verstreken zonder dat er iets gebeurde. De prinses werd ouder, maar jongemannen om mee te trouwen of feest te vieren waren in de wijde omtrek niet te vinden. Af en toe be kroop haar de angst alleen te zullen blijven, maar als ze daar met haar vader over sprak lachte hij wel, maar luisteren deed hij niet.